

Ang Bamboo Organ ng Las Piñas: Pakikipanayam sa Apat na Susing Indibidwal ukol sa Kultural na Yaman ng Lungsod ng Las Piñas

Jezryl Xavier T. Genecera
Pamantasang De La Salle-Maynila
jezryl_genecera@dlsu.edu.ph

Jay Israel B. De Leon
Pamantasang De La Salle-Maynila
jay_deleon@dlsu.edu.ph

Abstrak

Ipinakikilala sa papel na ito ang Las Piñas Bamboo Organ bilang isang kultural na yaman. Sa pamamagitan ng pakikipanayam sa maituturing na apat na susing indibidwal na may kinalaman sa *bamboo organ*, tinatalakay sa papel ang kasaysayan, kasalukuyang kalagayan, at mga gawaing kaugnay ng pangangalaga at pagtataguyod ng *bamboo organ*. Napili ang pakikipanayam, isang metodo ng kasaysayang pasalita, upang maibahagi mismo ng mga taong sangkot ang kanilang sariling gunita at karanasan na hindi karaniwang natatampok sa mga dokumentong naisulat tungkol sa *bamboo organ*. Natukoy ang sumusunod na temang nangibabaw sa pakikipanayam: (1) pagpapakilala kay Padre Diego Cera bilang *organ builder*, (2) mga udyok sa paggamit ng kawayan bilang pangunahing materyal ng *bamboo organ*, (3) kalidad ng tunog ng *bamboo organ*, (4) restorasyon ng *bamboo organ*, (5) pagsisimula, mga layunin, at mga gawain ng Bamboo Organ Foundation, Inc., (6) pagsisimula at mga layunin ng International Bamboo Organ Festival at mga gawaing kaugnay nito, (7) mga suliraning kinakaharap ng *bamboo organ*, at (8) kahalagahan ng pagsasanay ng mga susunod na organista. Tinukoy rin ng mga mananaliksik ang mga implikasyon ng konserbasyon ng *bamboo organ* sa mga aspektong ekonomiko, panlipunan, pangkapaligiran, at pangkultura ng buhay-lipunan ng lungsod batay sa mga potensiyal nito para sa pag-unlad. Ang papel na ito ay maaaring mapakinabangan ng mga mananaliksik sa hinaharap bilang primaryang batis para sa *bamboo organ* at maging para sa kasaysayang lokal ng Las Piñas.

Mga Susing Salita: bamboo organ, Las Piñas, Diego Cera, konserbasyon ng pamana, kasaysayang pasalita

Abstract

This paper introduces the Las Piñas Bamboo Organ as a cultural treasure. By interviewing four key individuals related to the bamboo organ, the paper discusses the history, present condition, and activities related to the preservation and sustenance of the bamboo organ. Interview, a method of oral history, was chosen to let the people involved share their own memories and experiences that are not usually featured in written documents about the bamboo organ. The following themes emerged from the interviews: (1) the introduction of Father Diego Cera as an organ builder, (2) the motivations in using bamboo as the main material of the bamboo organ, (3) the quality of the sound produced by the bamboo organ, (4) the restoration of the bamboo organ, (5) the beginnings, objectives, and activities of the Bamboo Organ Foundation, Inc., (6) the beginnings and objectives of the International Bamboo Organ Festival and the activities related to it, (7) the problems that the bamboo organ faces, and (8) the importance of training organists. The researchers also identified the implications of the conservation of the bamboo organ in the economic, social, ecological, and cultural aspects of the city's social life based on its potentials for development. This paper can be a useful primary source for future researchers of the bamboo organ and the local history of Las Piñas.

Keywords: bamboo organ, Las Piñas, Diego Cera, heritage conservation, oral history

Introduksiyon

Hindi maikakaila ang unti-unting pagkawasak ng at paglimot sa mga kultural na pamana sa bansa bunsod ng mabilis na agos ng modernisasyon. Sa kabila nito, nananatiling salamin ng pamana ng kasaysayan ng bansa ang Las Piñas Historical Corridor sa Lungsod ng Las Piñas. Bumabagtas ang naturang pasilyo sa ngayo'y tinatawag na Father Diego Cera Avenue, isang kalsadang hinalaw ang pangalan mula sa Kastilang pari na nagkaroon ng malaking kontribusyon sa pag-unlad ng lungsod. Matatagpuan sa pasilyong ito ang mga pader na gawa sa adobe, mga pasong yari sa luwad, kalsadang gawa sa bato, at mga poste ng ilaw na tanda ng kolonyal na kasaysayan ng lungsod.¹

---

1 Cecilia Tangian, "Las Piñas Historical Corridor: The Heritage and Landmarks of the National Capital Region, Philippines", nasa *6th International Conference on Education, Humanities and Social, Sciences Studies*, 2017, 46.

Naisakatuparan ang Las Piñas Historical Project sa layuning mapangalagaan at mapanatili ang mga historikal at kultural na pook sa lungsod at itaguyod ito para sa halagang panturismo nito.² Sa kasalukuyan, napananatili ng mga estruktura ang kolonyal na disenyo nito, mula sa mga pang-komunidad na estruktura tulad ng Plaza Quezon, Bulwagang Ezekiel San Moreno, Pamublikong Aklatan ng Las Piñas, Las Piñas General Hospital, at iba pa. Maging ang mga makabagong gusaling pangkomersiyo ay sumasang-ayon din sa kolonyal na mukha ng makasaysayang pasilyo. Ang pagpapatupad sa naturang proyekto ay bahagi ng mga probisyon ng Batas Republika Blg. 8003 noong taong 1994, na tumukoy sa Asinan, Simbahan ng Las Piñas at Bamboo Organ, Tulay ng Las Piñas, Padre Diego Cera Bridge, at Old District Hospital bilang mga pook panturismo ng lungsod na kinakailangang mapangalagaan at mapaunlad.³

Isa sa mga bantog na estruktura sa makasaysayang pasilyo ang Diocesan Shrine and Parish of St. Joseph of Las Piñas City o mas kilala bilang Simbahan ng Las Piñas. Itinayo ang naturang simbahan sa pagdating ni Diego Cera, isang Agustinong pari at *organ builder*, sa bayan noong 1795. Nagmula siya sa Huesca, Espanya at nagsilbi siya bilang isang misyonerong Mehikano kung saan niya natutunan ang malikhaing kultura ng paglikha ng mga organ.⁴ Sa pagdating niya sa Pilipinas noong 1792, sinimulan na niya ang paglikha ng kanyang unang *pipe organ* sa bansa, at matapos ang isang taon ay ipinadala ito sa Reyna ng Espanya bilang isang regalo ng pasasalamat.⁵ Noong 1793 hanggang 1794, nilikha niya ang isa pang *organ* para sa Recoletos na simbahan ng Intramuros.⁶ Noong Disyembre 26, 1795, napasakamay

---

2 “Historical Corridor”, The Official Website of the City of Las Piñas, naakses noong Marso 20, 2021, <https://www.laspinascity.gov.ph/lifestyle/23/historical-corridor>

3 “Historical Corridor”

4 Emmanuel Luis Romanillos, “Fray Diego Cera OAR (1762-1832): Maker of the World-famous Las Piñas Bamboo Organ”, Augustinian Recollects, huling binago noong Oktubre 21, 2020, <https://agustinosrecoletos.org/library/126-colaboradores/127-emmanuel-luis-a-romanillos/1474-fray-diego-cera-maker-of-las-pinas-bamboo-organ.pdf>

5 Romanillos, “Fray Diego Cera OAR”

6 Romanillos, “Fray Diego Cera OAR”

ni Cera ang Las Piñas, at itinalaga niya si San Jose bilang patron nito.⁷ Pinangasiwaan niya ang pagpapatayo ng batong simbahan ng Las Piñas na natapos noong 1819, at paglikha ng iba pang mahahalagang tulay ng bayan, tulad ng tulay ng Pulanglupa noong 1810 at tulay ng Zapote noong 1817 na nagdurugtong sa bayan ng Las Piñas at sa probinsiya ng Cavite.⁸

Sang-ayon sa tunguhin ni Cera na pasiglahin ang mga gawaing pansimbahan sa Las Piñas, pinasimulan niya ang isang grandiyosong proyekto—ang paglikha ng *bamboo organ* para sa parokya. Noong 1816, sinimulan ni Cera ang paglikha ng *bamboo organ* na natapos noong 1824.⁹ Sa kasalukuyan, ang *bamboo organ* ay binubuo ng 1,031 tubo, na ang 902 ay gawa sa kawayan at ang iba’y gawa sa metal.¹⁰ Katulad ng anomang kultural na pamana, humarap din sa napakaraming hamon at banta ng pagkasira ang *bamboo organ*. Noong dekada 1880, hinagupit ng lindol at bagyo ang lumang bayan na siyang naging sanhi ng pagkawasak ng bubong ng parokya, kung kaya’t nalantad ang *bamboo organ* sa arawan at buhos ng ulan na nagsanhi ng pagkasira nito.¹¹ Noong 1973, ang *bamboo organ* ay ipinadala sa Johannes Klais Orgelbau Factory sa Bonn, Germany upang isagawa ang pagsasaayos at nakabalik sa Pilipinas noong 1975.¹²

Maliban sa restorasyon ng *bamboo organ*, nakita rin ng komunidad ang pangangailangang magkaroon ng mga taong hindi lamang muling tutugtog sa *bamboo organ* kundi mangangasiwa rin sa pangangalaga nito. Sa tulong ng Bamboo Organ Foundation, ilang Pilipinong mag-aaral na may interes sa musika ang pinag-aral sa Austria kung saan natutuhan nila ang pangangalaga at pagtugtog sa *organ*. Inilunsad din ng parokya ang International Bamboo Organ

---

7 Romanillos, “Fray Diego Cera OAR”

8 Romanillos, “Fray Diego Cera OAR”

9 “Bamboo Organ”, The Official Website of the City of Las Piñas, naakses noong Marso 20, 2021, <https://www.laspinacity.gov.ph/lifestyle/18/bamboo-organ>

10 “Bamboo Organ”

11 “Bamboo Organ”

12 “Bamboo Organ”

Festival, isang pagdiriwang ng kasaysayan ng *bamboo organ* at ng mahalagang pamana at ambag ni Padre Diego Cera para sa bayan. Nagsilbi rin itong oportunidad upang magtitipon-tipon ang mga Pilipino at banyagang musikerong mayroong interes sa musikang *baroque* at ang mga mamamayan ng Las Piñas. Ang isang linggong pagdiriwang na pinangagasiwaan ng Bamboo Organ Foundation, Inc. (BOFI) ay ginaganap taon-taon tuwing buwan ng Pebrero. Noong 2003, idineklara ang *bamboo organ* bilang isang National Cultural Treasure ng Pambansang Museo ng Pilipinas.¹³

Metodolohiya

Ang pananaliksik hinggil sa *bamboo organ* bilang isang pamanang kultural ay maituturing na bahagi ng mas malaking kasaysayang lokal ng Lungsod ng Las Piñas. Bilang isang bansang multietniko at multilingguwal, ang kabuuang larawan ng kasaysayan ng Pilipinas ay hindi likha ng iisang tao o grupo ng tao, kundi pinagtahitahing karanasan ng mga lokalidad (e.g., lalawigan, bayan, lungsod) at mga grupong etnikong bumubuo rito. Sa pamamagitan ng kasaysayang lokal, muling natutuklasan ng mga lokalidad ang yaman ng kanilang sariling pamanang hindi nabibigyang-pansin sa matagal na panahon.¹⁴ Sa ganang ito, lalong nabibigyang-diin ang kahalagahan ng *bamboo organ* para sa mga taga-Las Piñas at ang ambag nito sa kasaysayan ng lungsod. Gayundin, naibabahagi ito ng mga taga-Las Piñas sa mga tao sa labas ng lungsod bilang pamana hindi lamang ng Las Piñas kundi ng buong bansa. Nakaaambag din ang papel na ito sa dekolonisasyon ng pambansang historiograpiya. Hindi ganap na maisusulat ang pambansang kasaysayan ng mga Pilipino kung walang kasaysayang lokal.¹⁵ Dapat nakaangkla ang mga interpretasyon ng pambansang kasaysayan sa mga datos at pagpapakahulugang nagmumula sa kasaysayang lokal.¹⁶

---

13 “Bamboo Organ”

14 Samuel Tan, “Between Two Centuries,” *Social Science Information* 26, blg. 2 (1998): 6.

15 Tan, 7.

16 Tan, 7.

Upang matamo ang mga layunin ng papel na ito, ginamit ng mga mananaliksik ang mga metodo ng kasaysayang pasalita, partikular na ang pakikipanayam. Nagiging makahulugan at makabuluhan ang kasaysayang pasalita sa balidasyong pangkasaysayan, at ang mga kontemporaryong realidad ay mas masusuri at mapakikinabangan para sa kasaysayang lokal sa pamamagitan ng panayam bilang kagamitang metodolohikal.¹⁷ Ang kasaysayang pasalita ay “personal na paggunita ng mga saksi o mismong kalahok sa kaganapang pangkasaysayan” at maaari ding “tumukoy sa mga kuwento at salaysay na inililipat ng mga nakatatanda sa mas batang henerasyon.”¹⁸ Sapagkat nabibilang sa kategorya ng pampublikong kasaysayan, ang kasaysayang pasalita ay hindi lamang pagmamay-ari ng taong nagsasalaysay o kinakapanayam, kundi ng buong lipunang kanyang kinabibilangan.¹⁹ Sa pamamagitan din ng panayam, nabibigyan ng pangalan at tinig ang mga tunay na tao at napahihintulutan din silang magbigay ng sariling pagtataya sa kahalagahan ng mga pangyayaring kanilang nilahukan.²⁰ Apat na indibidwal na may kinalaman sa pagtugtog, pangangasiwa, pangangalaga, at pagtataguyod ng *bamboo organ* at ng International Bamboo Organ Festival ang kinapanayam. Dahil sa mga limitasyong hatid ng pandemyang COVID-19, kinapanayam ng isa sa mga mananaliksik ang mga kalahok sa pamamagitan ng mga teknolohiya ng telekomunikasyon at *videoconferencing*.

Si Leo Renier ay isang dating paring Belgian at musikero na nagsilbing katuwang na kura sa Parokya ng Simbahan ng Las Piñas mula 1969 hanggang 1994. Isa siya sa mga susing indibidwal sa restorasyon ng *bamboo organ* na ginawa sa Germany. Siya rin ang tagapagtatag ng Las Piñas Boys Choir at ng International Bamboo Organ Festival.

---

17 Tan, 8.

18 Lars Raymund Ubaldo, “Kasaysayang Pasalita bilang Pamamaraan sa Kasaysayang Pampook,” nasa *Kasaysayang Pampook: Pananaw, Pananaliksik, Pagtuturo*, pat. Atoy Navarro at Ma. Florina Orillos-Juan (Quezon City: Limbagang Pangkasaysayan, 2012), 74.

19 Ubaldo, 76.

20 Raphael Samuel, “Local History and Oral History,” *History Workshop Journal* 1, blg. 1 (1976): 201, <https://doi.org/10.1093/hwj/1.1.191>; “Oral History Methodology, The Art of Interviewing,” University of California Santa Barbara Library, naakses noong Marso 17, 2021, <https://www.library.ucsb.edu/special-collections/oral-history/oralhleec>

Kasalukuyan pa rin siyang naninilbihan bilang pangulo ng Bamboo Organ Foundation at bilang Executive Director ng International Bamboo Organ Festival, habang nagtuturo rin sa Divine Word Seminary ng Church music. Kinapanayam ni Genecera si Renier noong Pebrero 3, 2021 sa pamamagitan ng aplikasyong Zoom. Nakatuon ang pakikipanayam sa usapin ng pagsisimula sa selebrasyon ng *bamboo organ*, at sa kasaysayan, restorasyon, at halagang taglay nito bilang isang kultural na yaman.

Si Armando Salarza ay isang *concert organist* at kasalukuyang *titular organist* ng *bamboo organ* ng Las Piñas. Nagsimula ang kanyang pormal na pagsasanay sa musika noong siya'y pitong taong gulang sa St. Joseph's Academy. Sa tulong ng Austrian na propesor sa musika na si Dr. Johann Trummer at ng Bamboo Organ Foundation, naipadala siya sa Gratz, Austria noong 1982 kung saan siya nag-aral ng *church music* sa kolehiyo, at ipinagpatuloy pa ang kanyang masterado sa *organ performance* sa Vienna. Matapos ang sampung taon, nagbalik siya sa Parokya ng San Jose upang ibahagi ng kanyang kaalaman. Noong 1996, siya na ang nangasiwa sa Las Piñas Boys Choir, at taon-taon siyang nangangasiwa sa programa ng International Bamboo Organ Festival. Sa kasalukuyan, nagtuturo siya ng *pipe organ* sa University of the Philippines College of Music at sa St. Scholastica's College – Manila School of Music. Kinapanayam ni Genecera si Salarza noong Pebrero 9, 2021 sa pamamagitan ng isang tawag sa telepono. Nakatuon ang pakikipanayam sa usapin ng kasaysayan at musikalidad ng *bamboo organ* at sa halagang taglay nito sa larangan ng musika.

Si Cealwyn Tagle ay isang tubong Las Piñas na *organ builder* at may-ari ng Diego Cera Organ Builders, ang kauna-unahang *organ building company* sa bansa. Dating mag-aaral ng St. Joseph's Academy na naging aktibong miyembro ng Las Piñas Boys Choir hanggang sa kanyang hayskul, nakitaan ni Renier, dating katuwang na kura ng Parokya ng Las Piñas, ang potensiyal niya sa musika kung kaya't kasama ni Edgar Montiano na miyembro rin ng Las Piñas Boys Choir, isa sila sa mga unang pinadala sa Austria upang mag-aral ng *organ building*. Matapos ang kanyang *apprenticeship* na tumagal ng lima't kalahating taon, bumalik sila sa Pilipinas upang magamit ang kanyang kaalaman at noong 1994 ay sinimulan niya at ng kanyang kasamahan ang pagtatayo ng Diego Cera Organ Builders. Sa loob ng 27 taon, sila ang naatasang mangalaga sa *bamboo organ*, at marami na rin silang

nagawang at nalikhang *pipe organ* para sa mga bansang Japan, South Korea, Hongkong, China, at Singapore. Kinapanayam ng may-akda si Tagle noong Pebrero 5, 2021 sa pamamagitan ng aplikasyong Zoom. Nakatuon ang pakikipanayam sa usapin ng pagsisimula, usapin ng pagsasaayos sa *bamboo organ*, at sa pagpapasimula ng Diego Cera Organ Builders.

Si Bernard Lopez ay ang kasalukuyang Administrative Officer ng Bamboo Organ Foundation Inc., ang ahensiyang pangunahing nangangasiwa sa pangangalaga at pagtataguyod ng mga gawaing may kinalaman sa *bamboo organ*. Ang kanyang ama’y dati nang nanungkulan bilang kasapi ng Board of Trustees ng ahensiya, at dumadalo na siya sa mga Bamboo Organ Festival noong dekada 70 hanggang 80. Pormal siyang nakapasok sa ahensiya nang imbitahan siyang magsilbing emsi ng isang gabi ng konsiyerto ng Bamboo Organ Festival, at kalauna’y kinuha siya sa marketing ng ahensiya. Apat na taon nang nanungkulan si Lopez bilang Administrative Officer ng tanggapan. Kinapanayam ni Genecera si Lopez noong Pebrero 7, 2021 sa pamamagitan ng isang tawag sa telepono. Nakatuon ang pakikipanayam sa usapin ng Bamboo Organ Foundation Inc. at ang mga hakbang na ginagawa ng kanilang ahensiya kaugnay ng *bamboo organ*, at ang pagsasagawa ng taunang International Bamboo Organ Festival.

Sa papel na ito, ilalarawan ang kasaysayan, halaga, kalagayan, at hinaharap ng *bamboo organ* sa pamamagitan ng pagtalakay sa mga temang nangibabaw sa mga isinagawang panayam at pagsipi sa mga mahahalagang pahayag mula sa mga kinapanayam na susing indibidwal. Tatalakayin din ang mga implikasyon ng konserbasyon ng *bamboo organ* batay sa ekonomiko, panlipunan, pangkapaligiran, at pangkulturang potensiyal nito para sa Lungsod ng Las Piñas.

Analisis

Mga Temang Nangibabaw sa mga Panayam

Mula sa pakikipanayam sa apat na kalahok, natukoy ang sumusunod na temang nangibabaw: (1) pagpapakilala kay Padre Diego Cera bilang *organ builder*, (2) mga udyok sa paggamit ng kawayan bilang pangunahing materyal ng *bamboo organ*, (3) kalidad ng tunog ng *bamboo organ*, (4) restorasyon ng *bamboo organ*, (5) pagsisimula, mga layunin, at mga gawain ng Bamboo Organ Foundation, Inc., (6)

pagsisimula at mga layunin ng International Bamboo Organ Festival at mga gawaing kaugnay nito, (7) mga suliraning kinakaharap ng bamboo organ, at (8) kahalagahan ng pagsasanay ng mga susunod na organista.

Mas naipakilala ng mga panayam ang lumikha ng *bamboo organ* na si Padre Diego Cera. Mula sa panayam kay Renier, nabigyang-diin ang husay ni Cera bilang *organ builder*. Ang kanyang pagdating sa Pilipinas ay nagsilbing tugon sa suliranin ng kawalan ng mga *organ builder* sa bansa:

Noong dumating ang mga Briton noong 1762, hinalughog nila ang Maynila at kinuha ang lahat na mayroong halaga . . . Nawala ang mga libro at iba pa. Maging ang mga *organ* ay nasira. Kaya't naghintay ang Manila Cathedral, ang mga Recoletos, at ang mga Augustinian sa pagdating ng isang *organ builder* . . . [M]ayroong mga indibidwal na sinubukan ang paggawa ng isang *organ* para sa cathedral, at gumastos sila para doon. Ngunit matapos ang dalawampung taon, wala pa rin. Kaya nilang gumawa ng mga maliliit na organ, 'yung *keyboards*. Madali lamang gawin iyon. Ngunit kakaiba ang *pipe organ* dahil mas komplikado ito.²¹

Nakalikha si Cera ng mga *organ* sa iba't ibang simbahan, tulad sa simbahan ng Recoletos, sa Manila Cathedral, sa Simbahan ng San Agustin, at sa simbahan ng Las Piñas na kanyang pinangasiwaan mismo. Naipaliwanag din kung paano napadpad si Cera sa Las Piñas, na naglalarawan din sa kalagayan ng lungsod noong mga panahong iyon:

Itinalaga siya bilang *parish priest* ng Las Piñas. Walang may gusto sa parokyang ito, kasi ang mga *taxpayer* ay nasa 300 lamang. Walang may gusto kasi walang kita . . . Pagdaan niya sa Las Piñas, marahil naisip niya na wala itong *parish priest*. Siguro nag-*apply* siya. Hindi natin masabi kung ano ang partikular na nangyari. Pero kinuha niya ang trabaho roon kasi nasa gitna ito ng Imus at Intramuros.²²

Napag-alaman naman mula kay Tagle na bukod pa sa pagiging *organ builder*, isa ring arkitekto si Cera na nagpasimula sa pagtatayo ng mga estruktura sa noo'y nahihimlay na barangay ng Las Piñas:

---

21 Leo Renier, online na panayam ni Jezryl Genecera, Pebrero 9, 2021.

22 Renier, online na panayam.

Noong dumating siya sa Las Piñas, *very talented* siya, e. *He's not just an organ builder. Architect* din siya at *engineer*, kasi nga part ng pagiging *organ builder* dapat may *background* ka sa *mechanical engineering* at *architecture*. So siya rin 'yung nagpagawa ng simbahan at naging *main architect*. Dahil maliit na maliit lang 'yung *parish* ng Las Piñas, nakapag-concentrate siya sa *organ building*.²³

Lumitaw rin na hindi lamang mag-isa si Cera sa paggawa ng *bamboo organ*—ito'y bunga ng pagtutulong-tulong ng mga artisano at mga manggagawa sa kanyang *workshop* sa Las Piñas:

Kapag gumawa ka ng isang *organ*, hindi mo gagawin ang lahat ng 'yun nang ikaw lang. Kailangan mo ng mga kasama, kailangan mo ng mga magagaling na karpintero. Kaya pinagsanay niya ang mga tao ng Las Piñas. Hindi lang tagalikha ng *bamboo organ* si Diego Cera ngunit pinagsanay niya rin ang ibang tao upang maging *organ builder*. Iyon ang pinakamagandang bagay tungkol sa kanya.²⁴

Masasabi kung gayon na ang matagumpay na pagkakalikha ng *bamboo organ* ay resulta ng pinagsama-samang husay ni Cera at ng mga Las Piñero. Higit pa sa pagiging isang mahusay na *organ builder*, naging batis din ng karunungan, motibasyon, at pagkakaisa si Cera para sa mga kasapi ng komunidad.

Napag-alaman din mula sa mga panayam ang mga udyok sa paggamit ng kawayan bilang pangunahing materyal ng *bamboo organ*. Ayon kay Salarza, ang kahirapang makakuha ng metal ang dahilan kung bakit naisip ni Cera na isang magandang pamalit para sa paggawa ng isang *pipe organ* ang kawayan:

During his time, mahirap kumuha ng metal. Nakita niya, *very good substitute for the metal pipe* 'yung *bamboo kasi tube* na siya, e. Hindi katulad kapag metal, *from metal shape*, bubuuin mo pang parang *pipe*, so hihinangin mo pa para makabuo ka ng *tube*. Sa *bamboo* hindi. Tatanggalin mo lang 'yung mga *segments* sa gitna, and 'yun na, a *pipe*. Tapos tatrabahuhin 'yung pinaka-piece at *mouth piece* ng *bamboo* para

---

23 Cealwyn Tagle, online na panayam ni Jezryl Genecera, Pebrero 5, 2021.

24 Renier, online na panayam.

tumunog siya. *And, abundant* ‘yung bamboo sa atin. *Nature itself*—iyan ang nag-*provide* ng material.²⁵

Binigyang-diin naman ni Tagle ang ekonomikong kainaman ng paggamit ng kawayan sa halip na metal na kadalasang ginagamit sa mga *pipe organ*:

Mas mura naman kasi ‘yung *bamboo* kaysa *tingga*. *Tingga* kasi ‘yung gamit sa *metal pipe*, e. Siguro naisip niya mas makakatipid siya. *It’s cheaper to make a bamboo pipe than a metal pipe.*²⁶

Nabanggit din ng mga kinapanayam ang natatanging kalidad ng tunog na nalilikha ng *bamboo organ*. Ayon kay Renier, bagama’t mas mura ang materyal na ginamit sa *bamboo organ* ng Las Piñas, natatangi ito dahil sa malinaw na tunog na nalilikha nito:

Hindi ako napapagod pakinggan ang *bamboo organ*. Malinaw ang tunog nito, parang isang taong malinaw magsalita. May mga *organ* na lumilikha ng maiingay na tunog pero hindi malinaw. Kapag malinaw, makikinig ka. Nakita ko na ito. Nakikinig talaga ang mga tao dahil kahit ang *soft note* ay maririnig mo saanmang bahagi ng simbahan.²⁷

Pinuri naman ni Salarza ang mainit at malambing na tunog na nalilikha ng *bamboo organ* na nagbibigay rito ng kakaibang katangian. Banayad ang dating nito sa tainga ng mga tagapakinig, kaiba sa metal na *pipe organ* na mayroong tendensiyang maging agresibo ang tunog. Ayon kay Salarza:

The one thing that is very unique about the bamboo organ ay ‘yung tunog niyang napaka-warm. Imagine mo kasi ‘yung *concert flute* na gawa sa metal *and then the bamboo flute*, magkaiba ‘yung tunog. Kasi nga, dahil sa *material*, *very warm* ang lumalabas na tunog, *and mellow* doon sa *bamboo* kaysa doon sa metal... [I]yon din ang sinasabi ng mga *international organists*—na ‘yung *quality* ng *bamboo organ* ay *good*. *There’s such a mellow, warm sound coming from the organ* na ikukumpara nila roon sa mga instrumentong tinutugtog nila. *Of course*, sanay sila sa

---

25 Armando Salarza, panayam sa telepono ni Jezryl Genecera, Pebrero 9, 2021.

26 Tagle, online na panayam.

27 Renier, online na panayam.

mga *pipe organ* puro metal and wood. Sa *bamboo organ*, it's a different experience for them dahil nga sa tunog.²⁸

Binigyang-diin din ni Salarza ang kahalagahan ng mainam na *acoustics* na nakalilikha ng kaunting *reverb* na nakapagpapalakas sa tunog ng *organ*. Sa kaso ng *bamboo organ*, hindi ganoong maganda ang *acoustics* ng parokya sapagkat napalitan ng kawayan ang kisame nito na dating kahoy nang isagawa ang restorasyon ng simbahan. Sinasabi niyang nakaapekto ito sa tunog ng *bamboo organ*.

Ibinahagi rin ng mga kinapanayam ang proseso ng restorasyon ng *bamboo organ* na higit 200 taong gulang na. Ang pagsisikap na mapanatili ang magandang kalidad ng *bamboo organ* ay bahagi ng gawain ng konserbasyon ng mga kultural na pamana. Sa kasalukuyan, ang konserbasyon ay ginagamit bilang pangkalahatang katawagan sa anomang gawaing dinisenyo upang panatilihin ang kahalagahan ng isang pamanang bagay o lugar.²⁹ Nagsisimula ang proseso ng konserbasyon sa sandaling ang isang bagay o lugar ay kinilala bilang nagtataglay ng mga halagahing kultural at itinangi para protektahan.³⁰ Sa paglipas ng higit dalawang dantaon, nasa panganib ng pagkasira ang *bamboo organ* dahil sa mga sanhing dulot ng kalikasan at maging ng tao. Dapat ding pakatandaan na ang kawayan na pangunahing materyal ng *bamboo organ* ay nabubulok, kung kaya't kailangan itong protektahan. Ayon kay Salarza, pinalitan ang *leather patch* ng mga *bellows* ng organ. Mula sa dating balat ng tupa na ginamit ng Klais Orgelbau, ang kompanyang nangasiwa sa restorasyon ng *bamboo organ* sa Germany, napalitan ito ng balat ng baboy na mas angkop sa klima ng bansa, mas mura, at mas matibay:

Kung alam mo 'yung *term* na *bellows*, 'yun parang pinaka-air reservoir. Doon naiipon 'yung hangin, and 'yung hangin siyempre nanggagaling sa *motor*... [F]rom the *bellows*, magta-travel 'yung air sa *wind canal* going to the *wind chest*. Sa *wind chest* nakapatong ang mga *pipes*. Parang pinaka-lungs ng *organ* ang *wind chest*. And then from there, nandoon na 'yung mga *mechanism*. Doon na umaangat 'yung mga *valve*

---

28 Salarza, panayam sa telepono.

29 Marta de la Torre, "Values and Heritage Conservation," *Heritage & Society* 6, blg. 2 (2013): 158, <https://doi.org/10.1179/2159032X13Z.00000000011>.

30 De la Torre, 158.

kung ano 'yung pinipindot mo. *And from there, papasok na 'yung hangin papunta sa pipes para tumunog . . . After many years siyempre, may mga leather patches 'yung bellows kasi kahoy 'yan, e. Tapos parang fold siya na kailangang mayroong mga patch. So ang ginagamit na pang-patch doon ay sheep skin. 'Yun kasi ang ginagamit sa Europe. Well, iba ang weather sa Europe, iba rito sa Pilipinas, so nagpupulbos. Nakita na nila Cealwyn [Tagle] 'yan. Instead of replacing again with a sheep skin, sabi nila puwedeng pig skin. Kasi siyempre mas mahal 'yung sheep skin at kailangan pang iimport 'yun. Unlike 'yung pig skin, local. Nakita rin nila na very durable.*³¹

Bukod dito, ibinalik din ng Diego Cera Organ Builders ang orihinal na *magazine-type* na *bellows* ng organ, at ginawang pakurba ang dating *90-degree angle* ng *wind canal* upang hindi ganoon kalaki ang mawawalang *air pressure* at upang maging mas malinaw at mas tumpak ang lumabas na tunog. Lumitaw rin mula sa isang panayam na karaniwang problema ng *pipe organ* ang pagkakaroon ng *hairline cracks* sa mga tubo nito at ang pagkasira ng mga *linkages*, ngunit madali naman itong nagagawan ng paraan:

*Every year may one or two bamboo pipes na nagkaka-problem. Nagkakaroon ng hairline cracks. Hindi naman maiiwasan 'yun, kasi kahit sa normal pipe organ na gumagamit ng wood, nagkakaroon din naman ng cracks. So normal naman 'yun. And 'yung repair doon napakadali lang kasi maliit lang 'yung cracks so lalagyan lang ng kahit Elmer's Glue. Pasadahan mo lang 'yun, okay na. Bukod sa cracks, 'yung mga linkages niya, 'yung access points, after some time, umiingay na siya kasi nga nagkakaroon ng wear and tear, halimbawa doon sa axis, 'yung butas, tapos 'yung metal pin. 'Yung butas niya lumalaki nang lumalaki kasi nagagalaw so after some time, hindi na siya eksakto kaya umiingay na siya. Ganoon lang ang magiging problem, pero normal naman 'yun, parang bushing, papalitan mo lang ulit ng bushing after some time.*³²

Dagdag ni Tagle, masugid ding pinapalitan ang *leather gasket* ng mga *valve* na nasa *pipeways* ng organ. Napupudpod ang *leather* na ito kung kaya't kinakailangang mapalitan upang masigurong *airtight* ang mga tubo at hindi basta-bastang tatagas ang hangin.

---

31 Salarza, panayam sa telepono.

32 Tagle, online na panayam.

Napag-alaman din ang pagsisimula, mga layunin, at mga gawain ng Bamboo Organ Foundation, Inc. (BOFI). Pangunahing layunin ng BOFI ang pangangalaga ng *bamboo organ* sa dalawang paraan: ang pangangalaga sa pisikal na aspekto nito at ang paghahanap at pagsasanay ng mga organistang tutugtog ng *bamboo organ*. Ayon kay Lopez:

Maraming paraan sa pangangalaga ng *bamboo organ*. Una, 'yung pisikal na aspekto nito. Ibig sabihin no'n, 'yung *bamboo organ* ay mine-maintain ng Bamboo Organ Foundation. Kailangan masiguro ng *foundation* na ang *bamboo organ* ay gumagana at napatutugtog. So isa 'yun, *the preservation*. Pangalawa, ang *bamboo organ*, katulad ng ibang instrumento, kailangan ng tutugtog na tao o organista. So ang pangalawang layunin ng Bamboo Organ Foundation ay magsanay ng mga organista na tutugtog sa *bamboo organ*. Para sa unang layunin na mapangalagaan ang *bamboo organ*, nagpadala ang Bamboo Organ Foundation ng dalawang estudyante ng St. Joseph's Academy sa Austria para mag-aral ng *organ building*. Ang dalawang 'yun ay sina Cealwyn Tagle at Edgar Montiano... Para naman sa layuning magsanay ng organista, nagpadala rin ang Bamboo Organ Foundation ng isang estudyante *from* St. Joseph para mag-aral ng *organ and conducting*. Iyon naman si Professor Armando Salarza.³³

Ibinahagi rin ni Lopez na sapagkat isang *nonprofit organization* ang BOFI, nabubuhay ito mula sa mga donasyon ng mga turista. Pagdating sa pagsasanay ng mga iskolar at pagtataguyod ng iba pang gawain para sa *organ*, mayroon silang masusugid na tagasuportang organista mula sa Europa.

Ibinahagi naman ng mga kalahok ang pagsisimula at mga layunin ng International Bamboo Organ Festival at mga gawaing kaugnay nito. Ayon kay Lopez, ang pangunahing aktibidad na isinasagawa ng BOFI ay ang International Bamboo Organ Festival. Ipinaliwanag niya na isa itong paraan upang makapagtipon-tipon ang mga organista't musikero sa loob at labas ng bansa at upang ipagdiwang ang kagandahan at kasiningan ng *bamboo organ*. Sa pagsasagawa nito, nabubuhay ang diwa ng pagtutulungan at pakikiisa ng komunidad dahil maraming tagaparokya na nagboboluntaryong tumulong. Ani Lopez:

---

33 Bernard Lopez, panayam sa telepono ni Jezryl Genecera, Pebrero 7, 2021.

Ang Bamboo Organ Festival ay isang malaking aktibidad, unang-una kasi pitong araw ‘yan. Kung tutuusin, isang linggo ‘yan eh. So ang preparasyon no’n, matindi. Pagkatapos no’n, may mga bisita pa kami na mga *foreigner*. Aasikasuhin mo ‘yun. Tapos, mayroon din tayong *Filipino choirs at performers* na aasikasuhin mo. Dito pumapasok ‘yung tinatawag na *community effort*. Talagang kailangang maraming tao. Sa opisina, wala pa kaming sampu. Hindi namin kayang gawin lahat ‘yun. Magma-*manage* ka ng *traffic*. Magpapakain ka ng maraming tao. Maraming *committee* ‘yun. Karamihan ng mga *involved* sa *committees* ‘yung mga *volunteers* sa Parish of St. Joseph ng Las Piñas. So ang isang magandang naitutulong no’n ay parang pino-*promote* niya ‘yung *community spirit*. Kumbaga, *everybody comes together to help* na maging matagumpay ang International Bamboo Organ Festival kahit sa maliit na paraan.³⁴

Ayon kay Renier, nagsimula ang *festival* sa layuning makaigpaw sa pagiging isang *tourist attraction* lamang ng *bamboo organ*. Nakita niyang mahalagang ipagdiwang ang *bamboo organ* bilang isang likhang-sining at bilang sagisag ng kasaysayan. Paliwanag ni Renier:

[Pagbalik ng *bamboo organ* sa Pilipinas mula sa Germany,] nasabi namin noon na hindi na lamang ito isang *tourist attraction*. Dati kasi, isang *tourist attraction* lang ang *bamboo organ*. Pero may kinalaman ito sa sining, at may personalidad ito. Hindi puwedeng basta na lamang bumalik sa dating panahon na ang tingin dito ay *tourist attraction* lang. Doon kami nagsimula. Inimbitahan namin ang mga pinakamagagaling na *organist* sa buong mundo para tugtugin ang *organ*. Doon nagsimula ang Bamboo Organ Festival.³⁵

Sa taong ito, isinagawa ang ika-46 na International Bamboo Organ Festival. Sa unang pagkakataon, dahil sa banta ng pandemyang COVID-19, idinaos ito *online* mula ika-5 hanggang ika-7 ng Marso, 2021.

Natukoy rin naman ang mga suliraning kinakaharap ng *bamboo organ*. Nangunguna na riyan ang humihinang interes ng mga tao, partikular ng mga kabataan, sa musika ng *bamboo organ*. Sa larangan ng konserbasyon, sinasabing ang mga halagahing ikinakabit

---

34 Lopez, panayam sa telepono.

35 Renier, online na panayam.

ng isang lipunan sa isang pamana ay maaaring magbago sa paglipas ng panahon.³⁶ Isa sa mahahalagang salik na nagbubunsod ng mga pagbabagong ito ay ang nagbabagong demograpiya ng isang lugar.³⁷ Kasama na rin dito ang nagbabagong panlasa ng isang populasyon, lalong-lalo na ng mga kabataan na bumubuo sa malaking bahagdan nito. Ayon kay Salarza, mayroong *culture of noise* ang mga Pilipino sapagkat nangingibabaw ang hilig sa musikang hatid ng mga Amerikano bunsod ng komersyalismo at kulturang popular. Nangingibabaw rin ang pananaw na pangmayayaman lamang ang musikang klasikal gayong para kay Salarza, ito’y para sa lahat. Paliwanag ni Salarza:

*We don't have the tradition of classical music completely, puro entertainment . . . Sasabihin nila, "Ay, para sa mga ano lang 'yan, matataas, elite, mga may pinag-aralan." Minsan it's sad to hear Filipinos saying that. Parang binababa mo 'yung sarili mo kasi you don't know na ang music na 'to is for everyone. When you go abroad, 'yung mga below average na middle class, they know classical music. They know how to appreciate. Why? Because it was introduced to them when they were still children. Dito sa atin, ano ang na-introduce? Sabi ko sa 'yo, they have a culture of noise. Punta ka sa mall, ano ang maririnig mo? Speakers dito, pabonggahan. So I think talagang naging successful ang Americans to introduce noise culture to the Philippines, kasi nga commercialism, pop music, and so on. So lahat electronic, even to a point na sira na ang hearing quality ng mga Pilipino.*³⁸

Sinabi naman ni Lopez na may panahong humina ang suporta at partisipasyon ng mga tao, partikular ang mga taga-Las Piñas, sa idinaraos na International Bamboo Organ Festival. Pangunahing salik dito ang *genre* ng musika ng *bamboo organ*. Ani Lopez:

Ang komento noong mga kalagitnaan, *around 20th to 25th* [Bamboo Organ Festival], ang daming nanonood at napupuno ang simbahan, pero puro hindi taga-Las Piñas—mga taga-Makati, Ayala Alabang, Quezon City, Manila, ganyan. ‘Yung mga taga-Las Piñas, kaunti lang. Noong *time* na ‘yun, nahihiya ‘yung *foundation* kasi para sa mga taga-Las Piñas ito. *Although* ‘yung komunidad ay tumutulong upang

---

36 De la Torre, 160.

37 De la Torre, 160.

38 Salarza, panayam sa telepono.

maging *successful* 'yung Bamboo Organ, hindi nila naa-*appreciate* 'yung *music* na pinapatugtog sa loob. *Classical music* kasi, e.³⁹

Upang muling sumigla ang pagdalo ng mga tao sa *festival*, naglangkap sila ng mga pagbabago sa selebrasyon. Sinimulan nila ang programa na “Concert Under The Trees” kung saan nag-iimbita sila ng mga OPM *artist* na magtatanghal ng mga sikat na awitin upang mapalapit ang madla sa musikang hatid ng konsiyerto. Naglunsad din sila ng iba pang gawain, katulad ng *masterclasses* kung saan iniimbitahan ang mga miyembro ng koro na dumalo sa mga worksiyap na inilulunsad ng mga dayuhang musikero.

Binigyang-diin din ng mga kinapanayam ang kahalagahan ng pagsasanay ng susunod na henerasyon ng mga organistang tutugtog sa *bamboo organ* at magpapatuloy sa tradisyon ng musika nito. Ayon kay Salarza, sinisiguro niyang mayroong magpapatuloy na mga organista na tutugtog sa *bamboo organ*. Sinabi naman ni Lopez na upang mapanatili ang magandang kondisyon ng *pipe organ*, dapat palagi itong tinugtog. Para maisagawa ito, patuloy na tumutuklas ang BOFI ng mga indibidwal na may interes at talento sa pagtugtog ng *organ* at sinusupportahan ng BOFI ang kanilang pag-aaral ng musika. Paliwanag ni Lopez:

Si Professor Salarza ay nakapag-*training* sa Austria sa tulong ni Dr. Trummer. Kaso, yumao na si Dr. Trummer. Si Professor Salarza naman ay *55 to 56 years old* na, so kailangang mayroong susunod na mga kabataan na magpapatuloy ng kanyang mga yapak as *organist*. Siyempre, tumatanda rin 'yun kaya dapat mayroong *successor*, so *we continue training organists . . .* Ang ginagawa ng Bamboo Organ Foundation ngayon, pino-*promote* namin na itong pag-aaral ng *organ* ay hindi libangan. Nangangailangan ito ng *skill*. Sa *bamboo organ*, iba pa 'yung tumutugtog ang mga daliri mo, iba pa 'yung tumutugtog ang mga paa mo. Marami kasing pedal sa ibaba, so medyo komplikado ito, medyo mahirap. Kaya kapag nagte-*train* kami ng organista, nagsisimula sa *piano lesson*. Ang ginagawa namin para mahasa ang mga organista, hangga't maaari, gusto naming tumugtog sila sa misa. *As long* na may misa, kailangang patugtugin ang *bamboo organ*. Kasi kapag hindi

---

39 Lopez, panayam sa telepono.

nagamit nang matagal, diyan nagsisimula ang mga sira. Gusto namin nagagamit ang *bamboo organ*.⁴⁰

Bukod dito, nais din ng BOFI na imulat ang kabataan sa kahalagahan ng *bamboo organ* bilang isang pambansang kultural na yaman, kung kaya't tumatanggap sila ng mga nag-o-OJT na mga mag-aaral ng grade 11 at 12.

Sa mga temang nangibabaw sa mga isinagawang panayam, kapansin-pansin ang matinding pagpapahalagang ibinibigay ng mga kinapanayam sa *bamboo organ* na nag-uudyok sa kanilang itaguyod ang kapakanan nito. Gayunman, hindi eksklusibo sa mga indibidwal na ito ang mga halagahing ikinakabit nila sa *bamboo organ*. Marami at iba-iba ang mga halagahing ikinakabit sa isang pamana ng mga *stakeholder* o mga taong sangkot at may interes sa konserbasyon.⁴¹ Maging ang mga ordinaryong mamamayan ng Las Piñas ay maaaring magkaroon ng matinding pagpapahalaga sa *bamboo organ* sa mga rasong mahirap tukuyin at sukatin. Ngunit sa pangkalahatan, sinasabing ang mga pagpapahalagang pinakamadaling makilala ay iyong makabuluhan sa mga propesyonal na interesado sa aspektong historikal, estetiko, at siyentipiko ng isang pamana.⁴² Ang apat na indibidwal na kinapanayam ay maituturing na mga propesyonal sa kani-kanilang larangan, at ang kani-kanilang karunungan at kasanayan ay itinutuon nila para sa iisang layunin. Mapapansin din sa mga temang tinalakay ang nangingibabaw na saloobin ng mga kinapanayam na kailangang pangalagaan ang *bamboo organ* para sa susunod na henerasyon, na para bang ito'y isang responsibilidad na nakaatang sa kanilang mga balikat. Sinasabing ang konserbasyon ng pamana para sa mga henerasyon sa hinaharap ay ipiniprisinta bilang isang kahingiang moral, at ang diwang ito ng obligasyon ay lumikha ng isang sitwasyong mangangailangan ng lumalaking alokasyon ng resors para sa preserbasyon.⁴³ Makikita rin na nais ng mga kinapanayam na propesyonal na maging kasalo ang buong komunidad sa moral na obligasyong ito.

---

40 Lopez, panayam sa telepono.

41 De la Torre, 160.

42 De la Torre, 160.

43 De la Torre, 162.

Mga Implikasyon ng Konserbasyon ng Bamboo Organ

Ang konserbasyon ng mga kultural na pamana ay isang integral na bahagi ng lipunang sibil at gawaing makikita sa bawat lipunan ng modernong daigdig.⁴⁴ Nabanggit na sa itaas na ang diwa ng obligasyon ng konserbasyon ay may kalakip na pangangailangan sa mas malaking alokasyon ng resors. Hindi lamang ito tumutukoy sa mga materyal na resors tulad ng salapi, mga kagamitan, at imprastruktura, kundi pati na rin sa lakas-tao at taglay nitong karunungan at kasanayan. Dahil dito, maraming awtor ang nagsabing hindi sustainable ang gawain ng konserbasyon para sa karamihan ng mga lipunan.⁴⁵ Gayunman, sa kasalukuyan, patuloy na nananaig ang pagtingin sa konserbasyon ng pamana bilang epektibong katuwang sa pag-unlad, partikular na ang ekonomikong pag-unlad.⁴⁶ Nagkakasundo na ngayon ang maraming pag-aaral na ang isang pamana, kapag napangasiwaan nang maayos, ay maaaring maging instrumental sa pagpapahusay ng inklusiyong panlipunan, pagbubuo ng diyalogong interkultural, paghuhubog ng pagkakakilanlan ng isang teritoryo, pagpapabuti sa kalagayan ng kapaligiran, pagkakaroon ng pagkakaisang panlipunan, pagpapalakas ng turismo, paglikha ng mga trabaho, at paghihikayat ng pamumuhunan.⁴⁷ Ibig sabihin, marami ang benepisyong natatanggap ng mga lipunang masigasig sa pangangalaga ng kanilang mga kultural na pamana.

Sa ganang ito, maaaring pakahulugan ang isang kultural na pamana kaugnay ng ekonomiko, panlipunan, pangkapaligiran, at pangkulturang potensiyal nito para sa pag-unlad.⁴⁸ Kabilang sa

---

44 Erica Avrami, Randall Mason, Marta de la Torre, *Values and Heritage Conservation* (Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2000), 3.

45 De la Torre, 166.

46 Mateja Šmid Hribar, David Bole, at Primož Pipan, "Sustainable heritage management: social, economic and other potentials of culture in local development," *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 188 (2015): 105, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.344>.

47 Cornelia Dümcke at Mikhail Gnedovsky, *The Social and Economic Value of Cultural Heritage: literature review* (European Expert Network on Culture, 2013), 7.

48 Hribar, Bole, at Pipan, 103.

mga ekonomikong potensiyal para sa pag-unlad ang mga bagong lugar ng trabaho, sustenableng turismo, pagbubuo ng maliliit na kompanya, paggamit ng mga lokal na materyal, muling pagpapasigla ng kultural na pamana ng lugar, paghihikayat sa mga bagong lapit sa pagnenegosyo, at paghihikayat ng mga gawaing kaugnay ng akomodasyon, transportasyon, industriya ng hospitalidad, produksiyon ng mga subenir, at paglilibot sa lugar.⁴⁹ Kung mapangangalagaan ang kondisyon ng *bamboo organ*, maaari itong makapagpalakas sa turismo ng lungsod, na magbubunsod pa sa paglikha ng iba't ibang oportunidad para sa mga lokal na mamamayan. Ang mataas na bilang ng mga turistang bibisita sa lungsod ay maaaring mag-udyok ng pagtatayo ng mga komersiyal na establisimyento tulad ng mga panuluyan, pamilihan, at pagawaan ng mga subenir, pati na rin ng pagsibol ng mga maliliit na industriya. Ang pagpapatuloy ng International Bamboo Organ Festival at ang mga inobasyon sa selebrasyon nito ay malaking hakbang tungo sa direksiyong ito. Maaari ding magsagawa sa lungsod ng mga organisadong paglilibot sa mga pamanang pook na mayroong itineraryo at mga lokal na *tour guide*. Ang pangangalaga at pagtataguyod sa tradisyon ng pagtugtog ng *bamboo organ* ay maaari ding makapagpalakas sa lokal na industriya ng *organ building*. Maaari din itong makapagtaguyod sa paggamit ng mga lokal na materyales sa paggawa ng *organ* na ginagawa na ng Diego Cera Organ Builders.

Kabilang naman sa mga panlipunang potensiyal para sa pag-unlad ang preserbasyon ng lokal at nasyonal na pagkakakilanlan, gampaning pang-edukasyon ng pamana (paglilipat ng kaalaman), pagdedebelop ng bagong kaalaman, promosyon ng lugar, inkorporasyon ng mga bulnerableng grupong panlipunan, diyalogo sa pagitan ng mga henerasyon, at panlipunang pagpapalakas (*empowerment*).⁵⁰ Kitang-kita na ang mga inisyatibong ginagawa ng mga kinapanayam kaugnay ng konserbasyon ng *bamboo organ* ay nakaangkla sa layuning mapanatili ang lokal na pagkakakilanlan. Ani Salarza:

---

49 Hribar, Bole, at Pipan, 105.

50 Hribar, Bole, at Pipan, 105.

Kapag sinabing Las Piñas, *bamboo organ* ‘yan. Sa mga *tourist*, *number one* ‘yang *bamboo organ*. *Symbol* ng Las Piñas iyon at hindi mo na matatanggal.⁵¹

Mangyari pa, sapagkat nasa estado na ng pagiging pambansang kultural na yaman, ang pagpapanatili sa *bamboo organ* ay pagpapanatili na rin ng pambansang pagkakakilanlan. Malinaw ring makikita sa mga panayam ang aspektong pang-edukasyon ng konserbasyon ng *bamboo organ*. Naniniwala ang mga kinapanayam na kinakailangang maipasa ang kaalaman at kasanayan sa pagtugtog ng *bamboo organ*, kung kaya’t masigasig sila sa pagtuturo ng mga bagong organistang magpapatuloy ng tradisyong kalakip ng pamana. Nagbubunsod ito ng diyalogo o interaksyon sa pagitan ng henerasyon ng mga dati nang nagtataguyod sa *bamboo organ*, na masasabing kinabibilangan ng mga indibidwal na kinapanayam, at ng susunod na henerasyong magmamana ng responsibilidad na pangalagaan ang *bamboo organ*. Masasabi rin na ang mga nabanggit nang ekonomikong potensiyal para sa pag-unlad ay maaaring makapagdulot ng panlipunang pagpapalakas. Mahalaga na ang ekonomikong pag-unlad bunsod ng mga gawaing kaugnay ng konserbasyon at turismo ay makatutugon sa mga pangangailangan ng mga lokal na mamamayan at makaaaambag sa pagpapataas ng kalidad ng buhay ng mga bulnerableng grupo sa pamayanan.

Kabilang naman sa mga pangkapaligirang potensiyal para sa pag-unlad ang preserbasyon ng mga umiiral na ekosistema, pagpapanatili ng kompleksidad at estabilidad ng mga umiiral na ekosistema, suporta sa lokal na produksiyon ng mga organikong pagkain, at prebensiyon ng erosyon.⁵² Hindi direktang matutukoy mula sa mga panayam ang mga potensiyal na ito, ngunit nararapat banggiting tinukoy ng isa sa mga kinapanayam ang isang pangkapaligirang salik na nagsisilbing hamon sa *bamboo organ*. Ayon kay Tagle:

Ang nakikita kong hamon ‘yung *pollution* lalo na’t nasa *city* na tayo. Maraming sasakyan, kaya ‘yung hangin natin, lagi nang may kasamang *carbon*. So ‘yun ang nahihigop na hangin. Kasi may motor ‘yun, may *wind blower*. Humihigop ‘yun ng hangin para magka-*supply* ng hangin ‘yung loob ng *organ*. So sa ngayon talaga, kahit naglagay na

---

51 Salarza, panayam sa telepono.

52 Hribar, Bole, at Pipan, 105.

kami ng *filter*, talagang nakakapasok pa rin 'yung itim na usok. Makikita mo 'yun kapag binuksan mo 'yung *organ*, 'yung *wind chamber* niya maitim na. So 'yung itim na 'yun, pumapasok din sa *bamboo pipe*. Kaya 'pag tiningnan mo 'yung *bamboo pipe*, 'yung *mouth* niya, may mga itim na rin.⁵³

Ang salik na ito'y maaaring makaapekto hindi lamang sa kalidad ng tunog ng *bamboo organ* kundi maging sa kondisyon ng materyales nito. Kaya naman, masasabing kasama sa kabuuang agenda ng konserbasyon ng *bamboo organ* ang pangangalaga rin sa kapaligiran, partikular na sa kalidad ng hangin.

Kabilang naman sa mga pangkulturang potensiyal para sa pag-unlad ang inspirasyon at paghihikayat para sa masining na pagpapahayag, aktibong pakikilahok, personal na karanasan at satisfaksiyon, personal na identipikasyon, at karanasang espiritwal.⁵⁴ Sapagkat isang instrumentong pangmusika ang *bamboo organ*, malinaw na nakahihikayat ito ng masining na pagpapahayag at nagsisilbing inspirasyon para sa mga papasibol na organista at mang-aawit na Las Piñero. Nakaaambag din dito ang pagdaraos ng International Bamboo Organ na nagsisilbing tagpuan ng mga internasyonal at lokal na talento. Pinatunayan din ng mga panayam na aktibong nakikilahok ang mga lokal na mamamayan sa mga gawaing nagtataguyod sa tradisyon ng *bamboo organ*. Ang mga isinagawang panayam ay nagsisilbi ring testimonio ng mga personal na karanasan ng mga susing indibidwal sa konserbasyon ng *bamboo organ*. Katulad ng nabanggit na, ang pangangalaga sa mga kultural na pamana ay tila baga isang moral na obligasyon para sa mga propesyonal. Makikita sa mga panayam na ang pangunguna at sigasig ng mga indibidwal na ito ay bunga hindi lamang ng kanilang dedikasyon kundi pati na rin ng satisfaksiyong kanilang nakukuha sa tuwing may kumikilala sa kultural na halaga ng *bamboo organ* at kapag may tumatangkilik sa musika nito. Higit sa lahat, sapagkat nakalagak sa isang simbahan at nagagamit sa mga gawaing pansimbahan tulad ng mga misa, nakaaambag din sa karanasang espiritwal ng komunidad ang *bamboo organ*.

---

53 Tagle, online na panayam.

54 Hribar, Bole, at Pipan, 105.

Kongklusyon

Mula sa apat na panayam, makikita ang mahalagang papel na ginagampanan ng *bamboo organ* sa iba't ibang larangan. Nagsisilbing mukha ang *bamboo organ* ng mayamang kasaysayan at kalinangan ng Lungsod ng Las Piñas. Isa rin itong sagisag ng mahalagang pamana ni Padre Diego Cera para sa komunidad. Naging instrumental din ang *bamboo organ* upang makatuklas ng mga bagong talento sa larangan ng musika at malinang ang tradisyon ng *organ music* at *organ building* sa bansa. Higit sa lahat, dahil sa *bamboo organ*, nagkakabubuklod-buklod ang komunidad. Isang patunay rito ang tagumpay ng taunang International Bamboo Organ Festival na nagpapamalas ng musikalidad ng mga Pilipino at nagdiriwang ng mahalagang kultural na yaman. Natukoy rin ang mga potensiyal ng konserbasyon ng *bamboo organ* para sa pag-unlad ng komunidad sa mga aspektong ekonomiko, panlipunan, pangkapaligiran, at pangkultura. Patunay itong kailangang ipagpatuloy at lalo pang paghusayin ang mga gawaing kaugnay ng konserbasyon hindi lamang ng *bamboo organ* kundi pati na rin ng iba pang pamana sa lungsod. Sa mas malawak na pagtingin, ang ganitong pagsisikap ay mainam ding isaalang-alang ng iba pang komunidad sa bansa na may pinangangalagaang kultural na mga pamana. Ang gawaing ito ay dapat lahukan hindi lamang ng mga propesyonal kundi maging ng iba pang *stakeholder* sapagkat maaari itong mapakinabangan ng buong komunidad.

Hangad ng papel na ito ang makapag-ambag ng kaalaman ukol sa kasaysayan, kabuluhan, at direksiyong tinatahak ng *bamboo organ* ng Las Piñas. Maaari itong mapakinabangan ng mga mananaliksik sa hinaharap bilang primaryang batis para sa *bamboo organ* at maging para sa kasaysayang lokal ng Las Piñas. Sa pamamagitan ng papel na ito, umaasa ang mga mananaliksik na maipagpatuloy ang suporta at interes ng madla sa *bamboo organ* at sa International Bamboo Organ Festival.

Talasanggunian

Avrami, Erica, Randall Mason, at Marta de la Torre. *Values and Heritage Conservation*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2000.

- “Bamboo Organ.” The Official Website of the City of Las Piñas. Naakses noong Marso 20, 2021. <https://www.laspinacity.gov.ph/lifestyle/18/bamboo-organ>.
- De la Torre, Marta. “Values and Heritage Conservation.” *Heritage & Society* 6, blg. 2 (2013): 155-166. <https://doi.org/10.1179/2159032X13Z.00000000011>.
- Dümcke, Cornelia at Mikhail Gnedovsky. *The Social and Economic Value of Cultural Heritage: literature review*. European Expert Network on Culture, 2013.
- “Historical Corridor.” The Official Website of the City of Las Piñas. Naakses noong Marso 20, 2021. <https://www.laspinacity.gov.ph/lifestyle/23/historical-corridor>.
- Hribar, Mateja Šmid, David Bole, at Primo Pipan. “Sustainable Heritage Management: Social, Economic and Other Potentials of Culture in Local Development.” *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 188 (2015): 103-110. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.344>.
- Lopez, Bernard. Panayam ni Jezryl Genecera. Panayam sa telepono. Pebrero 7, 2021.
- “Oral History Methodology, The Art of Interviewing.” University of California Santa Barbara Library. Naakses noong Marso 17, 2021. <https://www.library.ucsb.edu/special-collections/oral-history/oralhlec>.
- Renier, Leo. Panayam ni Jezryl Genecera. Online na panayam. Pebrero 3, 2021.
- Romanillos, Emmanuel Luis. “Fray Diego Cera OAR (1762-1832): Maker of the World-famous Las Piñas Bamboo Organ.” Augustinian Recollects. Huling binago noong Oktubre 21, 2020. <https://agustinosrecoletos.org/library/126-colaboradores/127-emmanuel-luis-a-romanillos/1474-fray-diego-cera-maker-of-las-pinas-bamboo-organ.pdf>.
- Salarza, Armando. Panayam ni Jezryl Genecera. Panayam sa telepono. Pebrero 9, 2021.

- Samuel, Raphael. "Local History and Oral History." *History Workshop Journal* 1, blg. 1 (1976): 191–208. <https://doi.org/10.1093/hwj/1.1.191>.
- Tagle, Cealwyn. Panayam ni Jezryl Genecera. Online na panayam. Pebrero 5, 2021.
- Tan, Samuel. "Between Two Centuries." *Social Science Information* 26, blg. 2 (1998): 5-8.
- Tangian, Cecilia. "Las Piñas Historical Corridor: The Heritage and Landmarks of the National Capital Region, Philippines." *Nasa 6th International Conference on Education, Humanities and Social Sciences Studies, 2017*, 45-48.
- Ubaldo, Lars Raymund. "Kasaysayang Pasalita bilang Pamamaraan sa Kasaysayang Pampook." *Nasa Kasaysayang Pampook: Pananaw, Pananaliksik, Pagtuturo*, pinamatnugutan nina Atoy Navarro at Ma. Florina Orillos-Juan, 73-87. Quezon City: Limbagang Pangkasaysayan, 2012.